

MARDİNLİ ÖMER ŐEVKİ EFENDİ VE TŪRKŐE DİVÂNI *

Mardinli Ömer Şevki Efendi And His Divan In Turkish

Mehmet Sait ÇALKA

ÖZET

Mardin, tarih boyunca gerek coğrafî konumuyla, gerekse de kültürel değerleriyle Türk- İslâm medeniyetine önemli katkılarda bulunmuş bir şehirdir. Burada birçok âlim, şair ve mümtaz şahsiyetler yetişmiştir. Bunlar Türk kültürüne önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ömer Şevkî Efendi de bunlardan bir tanesidir. Kendisi 18. yüzyılın son çeyreğiyle 19. yüzyılın ilk yarısında yaşamış; kadı vekilliği ve müftülük yapmış; aynı zamanda edebiyatla da uğraşmıştır. Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler yazacak kadar üç dile vâkıf bir şairdir. Bildirimizde bu Mardinli şairin hayatını hikâye ettikten sonra Türkçe Divânını tanıtmaya çalışacağız.

Anahtar Sözcükler: Ömer Şevkî Efendi, 18. yy., Mardin, Klâsik Türk Edebiyatı

ABSTRACT

Mardin is a city that has made important contributions to Turkish-Islamic civilization throughout of both its geographic location and cultural values. Here, many scholars, poets, personalities have grown and they significantly contribute to Turkish culture. Ömer Şevki Efendi is one of those. He lived betwen the last quarter of 18th century and first half of the 19th century. he was Mufti and kadivekili and at the same time He has been

involved with literature. He was self educated important poet such that he wrote Arabic, Persian and Turkish Divan of his own. In this paper we will try to promote His life and Turkish Divan.

Keywords: Ömer Şevkî Efendi, Divan, Mardin, Turkish Classical Literature

A- Hayatı

Ömer Şevkî Efendi'nin Türkçe divanını tanıtmadan önce, şairin hayatı hakkında taradığımız kaynaklardan edindiğimiz veriler doğrultusunda bilgi vermeye çalışacağız:

Şairimizin asıl adı Ömer, babasının ismi Âbid, dedesinin ismi ise Abdülkadir'dir.¹ Ömer Şevkî Efendi'nin doğum yılı, görebildiğimiz biyografik eserlerde belirtilmemekte; ancak kendisinin 18. yüzyılın son çeyreğinde dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. Şair, 19. yüzyılın ilk yarısı içinde (1852 yılında) vefat etmiştir. Bazı kaynaklarda sadece "Şevkî"² adıyla anılan Ömer Şevki Efendi, kendisinden bahseden muhtelif kaynaklarda ise "Ağazâde Seyyid Ömer Efendi"³, "Müftü-zâde Ömer Şevkî" ve "es-Seyyid Ömer Şevkî Efendî" olarak zikredilmiştir.⁴

"Mardinî"⁵ nisbesiyle bilinen köklü bir ailenin ferdi olarak Mardin'de dünyaya gelen Ömer Şevkî Efendi, Mardin eşrafından Müftü Seyyid Âbid Efendi'nin oğludur. Ayrıca İmam Gazâlî'nin ünlü eseri *İhyâi Ulûmü'd-din* adlı eseri Türkçe'ye çeviren Müftü Yusuf Sıdkı Efendi'nin⁶ ve birçok eser telif

* Bu çalışma, Ekim 2009'da Mardin'de düzenlenen V. Uluslar arası Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu'nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş halidir.

¹ Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul 1996, C. 4, s. 378.

² Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn Esmâu'-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn*, haz. Kilisli Rıfat Bilge- İbnü'l-emin Mahmut Kemal İnal, İstanbul 1951., C. I, s. 572.; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-muallifîn*, Dımaşk 1961, C. VII, s. 317; Ahmet Ağrakça, "Mardinli Bazı Bilim Adamları", *I. Uluslararası Mardin Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, haz. İbrahim Özcoşar- Hüseyin H. Güneş, İstanbul 2006, s. 257-266.

³ M. Ali Arıkan, *Bin Yıl Mardin'den 24 Portre*, Marev Kültür Yay.no:24, Ankara 2004, s.87.

⁴ *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, C.4, İstanbul 1969, s.1051-1052.; Ömer Şevkî, *Divân*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, no. .235, Varak 1b.

⁵ Mardinizadeler'den bazı ünlü isimleri şu şekilde sıralayabiliriz: Ord. Prof. Ebulûlâ Mardin, Prof. Şerif Mardin, Betül Mardin, Yusuf Mardin, Arif Mardin ve Türkiye'nin ilk ABD Büyükelçisi merhum Münir Ertegün (Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hânedanlar*, Türkiye (1074-1990), Ankara 1996, c. 2, s. 753-54; Kamil Büyüker, "İstanbul'da Mardinli Bir Asker, Mutasavvif: Ömer Fevzi Mardin (1878-1953)", *Makalelerle Mardin IV, Önemli Simalar- Dini Topluluklar*, haz. İbrahim Özcoşar, İstanbul 2007, s. 76).

⁶ Osmanlı dönemi idarecilerinden ve İslâm bilginlerinden Mardinî Yusuf Sıdkı Efendi, 1816'da Mardin'de doğmuş ve 1902'de vefat etmiştir. Tahsilini Mardin medreselerinde tamamlamıştır. Mahkeme baş kâtipliği ve müftülük yapmış, kadıklarda bulunmuştur. Mec-

eden Abdüsselâm Efendi'nin⁷ babasıdır.

Ömer Şevkî Efendi, ilk öğrenimini Mardin'de Zeyni-zâde Mahmud Efendi'nin tâlim ve terbiyesi altında bitirdikten sonra, tahsilini Kayseri'de Hâce Kâsım'ın yanında tamamlamıştır. Varlıklı bir ailenin oğlu olması, onun iyi bir eğitim almasının yanında; Türkçe, Arapça ve Farsça'yı bu dillerle şiir yazabilecek kadar iyi öğrenmesini de sağlamıştır.⁸

Kayseri'de çeşitli ilimleri öğrenmeye çalışırken, bilhassa fıkıh (İslâm hukuku) sahasında yoğunlaşmıştır. Kayseri'deki tahsilini tamamladıktan sonra memleketine dönen Ömer Şevkî Efendi, atalarının geleneğine uygun olarak İslâm dinine hizmeti gaye edinmiştir. Bu anlamda kadı vekilliği (nâib)⁹ görevinden sonra H. 1259 (M. 1843) yılında Mardin müftüsü olarak tayin edilmiş; tedris ve telif hizmetlerinde de bulunmuştur.¹⁰

B- Soy Ağacı:

Kaynaklardan, Kâdirî ve Rifâî tarikatlarına mensup olduğunu öğrendiğimiz Ömer Şevkî Efendi, nesebi Hz. Hüseyin'e kadar dayanan bir aileye mensuptur. Aşağıda zikredeceğimiz şeceresindeki bütün fertlerin Kâdirî tarikatını silsile yoluyla birbirlerine devretmiş olmaları, onun dedelerinin tuttuğu tasavvufî yol bakımından kayda değer bir durumdur. Ömer Şevkî Efendi'nin, Mardin'de türbesi bulunan ve bölgeye ilk defa Kâdirî tarikatını getiren Şirin Dede'nin¹¹ babasına kadar olan şeceresi şöyledir:

Seyyid Ömer Şevkî Efendi

Seyyid Âbid Efendi

Seyyid Abdülkâdir Efendi

lis-i Tetkikat-ı Şer'îye üyesi ve kazasker olmuştur. Yusuf Sıdkı Efendi bilhassa iki tercüme eseri ile meşhurdur: Bunlar, Zemahşerî'nin *Nevebiğî'l-Kelim* (Güzel Sözler Söyleyen Büyükler) ve Gazzâlî'nin ünlü eseri *İhyâ-i Ulûmi'd-Dîn*'in dokuz ciltlik tercümesi ve şerhidir. Bilgi için bkz. Sadık Albayrak, a.g.e., s. 378-79; ayrıca Yusuf Turan Günaydın "Yusuf Sıdkı Mardini Biyografisi" yayınlanmamış çalışma, 2006.

⁷ Asıl adı Abdüsselâm İbn es-Seyyid Ömer bin Muhammed el-Hanefî el-Mardinî olan Abdüsselâm Efendi, H.1200/ M. 1786 yılında doğmuştur. Fakih, muhaddis ve tarihçi olan bu zat, H.1259/ M.1843 tarihinde vefât etmiştir. Bazı eserleri: *Esmâ Ricâli'l-Hadis*, *Hulâsatu'l-Mantak*, *Kitâb Fi İlmi'l-Beyân*, *Ummu'l-İber*, *Eş-şâfi Fi Şerbi'l-Kâfi Fi-İlmi'l-'Arûz ve'l-Kavâfi...* vb.

⁸ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, C. 1, s. 382.

⁹ Muhammed Sadık Hamidiî, "Mardin'i Şeyh Hamid ve Oğlu Şeyh Abdurrahman Zihni Efendi",

Makalelerle Mardin IV, Önemli Simalar- Dini Topluluklar, haz. İbrahim Özcoşar, İstanbul 2007, s. 47.

¹⁰ *242 Nolu Mardin Şer'îye Sicili Belge Özetleri ve Mardin*, haz. İbrahim Özcoşar- Hüseyin H. Güneş-Fasih Dinç, İstanbul 2006, s. 85.

¹¹ Şirin Dede'nin asıl adı, es-Seyyid eş Şeyh Muhammed Şâhrind el-Kâdirî'dir.

Seyyid Âbid Çelebi
Seyyid Ebû Bekir Çelebi
Seyyid Ahmed Çelebi
Seyyid Mahmud Çelebi
Seyyid Ağa Çelebi
Seyyid Munlâ Ahmed Çelebi
Seyyid Pîrî Çelebi
Seyyid Mu'ti Çelebi

Kutbü'l-aktab ve'l-gavsü'l-müstecâb Mevlânâ es-Seyyid Ahmed Şemseddin Çelebi

Seyyid-i celîl el-Hâc Pîrî Çelebi

Veliyyü'l-kâmil ve'l-gavsü'l-vâsılı'l-a'lemi'l-ferdi'l-emced Şîrîn Dede lakabıyla meşhur Seyyid eş Şeyh Muhammed Şâhrind el-Kâdirî

Seyyid Hüseyin el-Ezrâk Kaddesa'llâhu esrâruhum.¹²

Soy ağacı bu şekilde tespit edilen ancak hayatı hakkında maalesef daha fazla bilgi bulamadığımız Ömer Şevkî Efendi, H. 1268/M. 1852 yılında Mardin'de vefat etmiş ve burada defnedilmiştir.¹³

C- Eserleri

Mecmûa-i Fetâvâ: Müftülüğü sırasında kendisine sorulan sorulara verdiği fikhî cevapların toplandığı bir eserdir.

Münyetü'l-musallî Tercümesi: Kaynaklarda bu eserin kimden tercüme edildiği ifade edilmemiştir. Ancak bu eser, muhtemelen, Osmanlı'nın hemen her döneminde medreselerde okutulan ve fıkıhla alâkalı fetvaları içine alan Muhammed b. Muhammed el-Kâşgarî'nin (ö. 705/1306) "*Münyetü'l-musallî ve Gunyetü'l-mübtedî*" adlı kitabının çevirisidir.

Şerhu'l-Kâfiye fî'l-arûz¹⁴ : Molla Câmî'nin Oğlu Ziyâüddîn Yûsuf için yazdığı *El-Fevâid-üz-Ziyâyye fî Şerh-il-Kâfiye* adlı Arabça gramer kitabının çevirisidir.

Se-zebân: Hayli hacimli olan bu eserde, müellifin şiirlerini topladığı

¹² Ömer Şevkî Efendi'nin bu şeceresi, İstanbul Şişli Müftülüğü'nde görevli Kâmil Büyüker'in, Ömer Şevki Efendi'nin torunlarından olan Ömer Fevzî Mardin hakkında yaptığı araştırma kapsamında Amerika'da ikamet eden Rufâî-Kâdirî-Arûsî şeyhi Kahraman Özkök'le görüşmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kamil Büyüker, a.g.m., s. 77.

¹³ Nail Tuman, *Tubfe-i Nâilî*, 1949, C.1, s.507; *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Yay. 1986, C. 17, s. 9031; Mehmet Sait Çalka, "Tezkirelere Göre Mardinli Divân Şâirleri", *Makalelerle Mardin IV, Önemli Simalar Dini Topluluklar*, İstanbul 2006, s. 59-76.

¹⁴ *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, s.1051-1052.

müretteb üç divanı bulunmaktadır. Türkçe, Arapça ve Farsça olan bu üç divan, üç dille meydana getirildiği için “*Se-zebân*” ismiyle adlandırılmıştır. Sebebi te’lif kısmında bulunan beyitlerinden anlaşıldığına göre, şair, divandaki şiirleri kafiyelendirmek ve vezinlere uydurmak için, tam on yıl uğraşmış ve sonuçta bu divanları, Hicrî 1260 yılının Muharrem ayında (Milâdî Ocak-şubat 1844 tarihinde) bitirmiştir:

*“Deh sâle ki ol dem ider idüm nice rağbet
Her ři’r ü her nazm u suben ki ola mukaffâ
(2 a)*

*Bin iki yüz altmış senesi mâb-ı Muharrem
Sâlinde tamâm oldu bu dîvân-ı mukaffâ
(3 b)*

Söz konusu divanları muhtevası bakımından kısaca tanıtmak gerekirse,

Türkçe Divan: Başlangıçta şebeb-i te’lif olmak üzere, tevhid, Hz. Peygamber için 3 na’t, 249 gazel, 5 kaside ve bir tahmisten oluşmaktadır.

Farsça Divan: Sadece gazellerden oluşan bu divanda 253 manzume bulunmaktadır.

Arapça Divan: Yine sadece gazellerden ibaret olan bu divanda ise 103 gazel yer almaktadır.

Ömer şevki Efendi’nin, yaptığımız araştırmalar ve katalog taramaları sonucunda sadece iki nüshasını tespit edebildiğimiz divanın her iki kopyasını da şairin oğlu Yusuf Sıdkî Efendi tashih etmiştir. Biri Ankara Milli Kütüphanesi yazmalar koleksiyonunda, diğeri ise İstanbul Millet Kütüphanesi Ali Emîrî koleksiyonunda bulunan bu nüshaların her ikisi de el yazması olup gayet temiz ve okunaklıdır. Ankara ve İstanbul nüshası olarak adlandırdığımız bu iki nüshayı kısaca şöyle tarif ve tavsif etmek mümkündür:

Ankara Nüshası: Bu nüsha, Ankara Millî Kütüphane’de 7928 demirbaş numaralı yazmalar koleksiyonunda bulunmaktadır. Eserin sonunda yer alan “Temmet” kaydından anlaşıldığı üzere, söz konusu kopya, şairin oğlu Yusuf Sıdkî Efendi tarafından Hicrî 1260 senesinin şevvâl ayında, (M. Ekim-Kasım 1844 tarihinde), demek oluyor ki, eserin telifinden dokuz ay sonra tashih edilmiştir.

Siyah lekeli, vişne rengi ciltle kaplı bu nüshanın varakları krem rengi olup şiirler siyah, söz başları ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Cedid kâğıda yazılan nüshada her varak 15 satırdan oluşturulmuştur. Mürettep olan bu nüshanın yazı çeşidi, nesihdir. Toplam 187 varak olan bu kopyada 1b-84a arasında Türkçe Divan; 85b-153b arasında Farsça Divan ve 154a-187a arasında ise Arapça Divan bulunmaktadır.

İstanbul Nüshası: İstanbul’un Fatih ilçesindeki Millet Kütüphanesi 235 demirbaş numarasıyla Ali Emîrî koleksiyonunda bulunmaktadır. Hicrî 1263 yılının Safer ayında (M. Ocak-Şubat 1847) yine Ömer Şevki Efendi’nin oğlu Yusuf Sıdkî Efendi tarafından istinsah edilmiştir.

Koyu kestane rengi ciltle kaplı olan bu nüshanın kâğıt türü, krem renkli cedittir. Şiirler siyah, söz başları ise Ankara nüshası gibi kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yazı türü rik‘a olan bu nüsha da mürettep olup her varak 17 satırdan oluşturulmuştur. Toplam 149 yaprak olan bu nüshada 1b-63a arasında Türkçe Divan; 63b-118a arasında Farsça Divan; 118b-149a arasında ise Arapça Divan bulunmaktadır.

Türkçe Divanı

Çalışmamızın asıl konusu olan Türkçe divana dönmek gerekirse, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, şair, eserin başlangıç kısmında te’lif sebebini anlatmaktadır. Bu bölümde, divan tertip etme amacını belirtmesinin yanı sıra,

*“Hâkân-ı cibân ismi dabı ‘Abdü’l-mecîd Hân
Şâbenşeb-i ‘âlem melik ü mâlik ü mevlâ¹⁵
Sultân-ı selâtîn zîhî bâkân-ı havâkîn
Gehvâre-i emn ile emîn oldı bu dünyâ” (2 b)*

gibi beyitlerle devrin hükümdarı Sultan Abdülmecid Han’a övgülerini de sunmuştur.

Sebeb-i te’lif kısmından sonra Allah’ı yücelterek öven bir tevhid manzumesi ve Hz. Peygamber’e üç na’t bulunuyor. Na’tların ardından 249 gazele yer veren şair, gazellerin akabinde Nâbî’nin meşhur “kalmamış” redifli gazeline bir tahmis yazmıştır. Bu tahmisten sonra sırasıyla eski Bağdat emiri Rızâ Paşa’ya bir; Musul emiri Mehmed Paşa’ya iki; eski sadrazam Mehmed Râşid Paşa’ya bir ve ser-asker vekili Hâfız Paşa’ya bir olmak üzere, toplam beş kasidede yer vermiştir.

Eserin sebeb-i te’lif kısmından öğrendiğimize göre, Ömer Şevkî Efendi’nin bu divanı meydana getirmekten maksadı, dünyada iyi bir eser bırakarak hayırla anılmaktır. Bu dileğini şöyle dile getiriyor şair:

*“Her âdeme bâkî kalacak hayr-ı ‘ameldir
Yâ bir eser-i hayr ola kim mûcib-i hüsnâ
Ben de bu sebebden diledüm kim yazayım bir
Nişân-ı kadr ü nâmum için kala bu inşâ”
(1 b)*

¹⁵ “Mevlâ” ismi burada sultan kast edilerek “efendi, malik, veli” gibi manalarda kullanıldığı için, küçük harfle yazılmıştır.

Sebeb-i te'lif bölümünün devamında Ömer Şevkî Efendi,

*“Çün kim bu tarîk içre olan sâhib-i fenler
Anlar gibi yok böyle benim bir yed-i tûlâ
Peyrevlik idersem n'ola eslâf ü kibâra
Haddim değil nazımda idem hakkımı îfâ”*
(2 a)

gibi beyitlerle kendisinin şairlikte pek maharetli olmadığını, büyük şairler gibi nazmın hakkını veremediğini de belirtme lüzumu duyuyor. Açık söylemek gerekirse, bu mütevazıca özür beyanları, sanatkârlık kudreti ve kabiliyeti çok parlak görünmeyen şairlerin övünmelerinden daha sempatik geliyor okuyucuya. Onun düşünce, his ve hayallerini nazmen ifadede pek büyük bir başarı kazandığı söylenemez belki... Ama ölümünden sonra hayırla anılmasını sağlayacak bir eser bırakmak gibi insanî bir duyguyla şiirler söylediği açıkça bellidir. Şiir kabiliyeti konusunda mütevazılığı elden bırakmayan Ömer Şevki Efendi'nin, etkilendiği şairlerin şiirlerine yaklaşmaya çalışan eserler vücuda getirmesi, onun azim ve çabasını gösteren delillerdir. Meselâ, 17. yüzyılın büyük şairi Nâbî'nin

*“Gül-sitân-ı dehre geldik reng yok bû kalmamış
Sâye-endâz-ı kerem bir nabl-i dil-cû kalmamış”¹⁶*
matlalı gazeline tahmis yazması;
*“Bir devlet için çarba temennâdan usandık
Bir vâsî için ağyâra müdârâdan usandık”*
beytiyle başlayan gazeline

*“Bir vuslat için yâra müdârâdan usandık
Bir devlet için çarba temennâdan usandık”*
(52 b)

mısraları ile başlayan bir nazire yazması ve son olarak

*“Ne bu terk-i edeb ey dil ne uygunsuz edâdır bu
Namâzında tekâsül eylemeñ Hak'dan revâdır bu”*(56 b)

beytiyle başlayan bir gazelinin, Nâbî'nin

*“Sakın terk-i edepden kûy-ı mabbûb-ı Hudâ'dır bu
Nazargâh-ı İlâhîdir makâm-ı Mustafa'dır bu”*

matlalı ünlü na'tını andırması, Mardinli şairin Urfalı selefinden hayli istifade ettiğini ve onun yolundan gittiğini düşündürmektedir.

¹⁶ Nâbî'nin burada söz konusu edilen manzumeleri, Ali Fuat Bilkan'ın yayımladığı *Nâbî'nin Türkçe Divanı*'ndan (MEB yay., 2 c. İstanbul 1997) alınmıştır.

Yine şiiirlerinden anlaşıldığına göre, Nâbî'nin dışında Fuzûlî, Bağdatlı Rûhî, Niyâzî-i Mısrî ve Nedim'den de etkilenen Ömer Şevki Efendi, divanının ilerleyen kısımlarında başlangıçtaki mütevazı tavrını bırakmakta; hatta bir gazelinde Fuzûlî'ye dahi meydan okumaya kalkmaktadır!.. Fuzûlî'ye er meydanını gösteren gazelinin ilk ve son beyitleri şöyle:

*“Bülbül ne durup goncaya efgânını göster
Renc ü sitem ü mihnet ü ahzânını göster
Şevkî nola güftârına ta'n itse Fuzûlî
Karşunda turub aña da meydânını göster”
(29b- 30a)*

Gördüğümüz gibi, Ömer Şevki Efendi burada kendine son derece güvenen bir şair olarak karşımıza çıkıyor. Fuzûlî'yle yarışacak kadar kendinden emin görünen ve iddialı davranan şair, onun bazı şiiirlerine nazire sayılabilecek manzumeler de yazmıştır. Aşağıda nakledeceğimiz gazeline baktığımızda, bu manzumenin Fuzûlî'nin;

*“Öyle ser-mestem ki idrâk etmezem dünyâ nedür
Ben kimem sâkî olan kimdür mey ü sahbâ nedür”¹⁷*

beytiyle başlayan gazelinin andırdığını görmekteyiz. Elbette şairimizi Fuzûlî gibi büyük bir sanatkâr derecesinde takdim etmeye çalışmak şeklinde sübjektif bir niyet ve gayretimiz yok... Ancak diyebiliriz ki, Şevkî'nin böyle şiiirleri, onun seleflerinin eserlerini okuyup beslendiğini ve zaman zaman eski üstatları model kabul ederek manzumeler yazdığını göstermektedir. Sûfiyâne bir üslûpla kaleme aldığı söz konusu gazelin ilk beyitleri şöyledir:

*“Bilsem ‘acebâ sâkî vü meyhâne kimindir
Meyhâne kimin bâde-i mestâne kimindir
Dîvân dizilip mutrüb ü sâzende müheyyâ
Dîvâne kimin meşreb-i dîvâne kimindir
Mihmân ki gelir meclîse fehm eylemez kim
İhsân kimin nân kimin hâne kimindir” (30 a)*

Ömer Şevki Efendi'ye şiiirleriyle tesir eden bir başka divan şairi de Bağdatlı Rûhî'dir. Rûhî'nin

*“Sanman bizî kim şîre-i engür ile mestüz
Biz ehl-i harâbâtdamız mest-i elestüz”*

beytiyle başlayan ünlü terkîb-i bendini andıran bir gazel kaleme alması, şairimizin bu selefinden de istifade ettiğini gösteriyor. İşte Şevkî'nin söz

¹⁷ *Fuzûlî Divanı*, (haz. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur), Ankara 2000.

konusu gazelisten iki beyit:

*“Biz ehl-i harâbâtdanız bâde-berestiz
Erbâb-ı diliz bâde-i engûr ile mestiz
Pâk-dâmen olanlar bizî ser-geşte sanur lîk
Biz mâil-i bûs-ı leb-i la’l u rub u destiz”*(34 b)

Yine mutasavvıf şairlerimizden Niyâzî-i Mısrînin;

*“Zibî kenz-i hafî k’andan geliür ber vâr olur peydâ
Gebî zulmet zühûr eyler gebî envâr olur peydâ”*¹⁸

beytiyle başlayan tevhidine aynı anlayışta, aynı vezin ve redifte bir gazel kaleme alması, Ömer Şevkî Efendi’nin bu şairden de etkilendiğinin bir işareti sayılabilir. Hem mecazî, hem de tasavvufî aşk anlayışına göre okunabilecek olan söz konusu şiirin birkaç beyti şöyle:

*“Derân-ı hâleden bir cilve-ger mebtâb olur peydâ
Rub-ı gül-fâma elbet bir dil-i bîtâb olur peydâ
Husûl-i defter-i takdîr ide sâbit olan kârîñ
Zuhûra gelmesiçün ‘âkıbet esbâb olur peydâ
Fîrâk u hecr ile cânâ beni zâr ile ağlatma
Sirişke-i dâde-i giryânda hûn-âb olur peydâ
Dem-i vaslîñla mesrûr it beni ülfetle bî-minnet
Ki minnet sâgarında dem-be-dem zebr-âb olur peydâ”* (11 b)

Ömer Şevki Efendi’nin bu gibi mecazlı şiirlerinin yanında, doğrudan mensup olduğu tasavvuf yolu ile ilgili manzumeleri de bulunmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Kâdirî ve Rifâî tarikatlarına mensup olan Ömer Şevkî Efendi, bu bağlılığını şiirlerine de yansıtmıştır. Meselâ “şeyh” redifli gazelinde

*“Etdiler tesmiye bi’z-zât anı Abdü’l-kâdir
Cümle ekvânda dolmuş nefis ü şöhret-i şeyh*

...

*Şevkiyâ eyle taleb nefha-i cân-bahşsa sen
Kâma irersin eger irse saña nahvet-i şeyh”* (24 b)

beyitleriyle Abdülkâdir-i Geylânî’yi övmesinin yanı sıra, şeyhlik makamını da yücelttiğini görmekteyiz.

Şairin Türkçe divanında -Nâbî Efendi’nin “usandık” redifli gazeline cevap olarak okunabilecek-

“Bir ni’met için Hakka tevessül ne güzeldür

¹⁸ Niyâzî-i Mısrî, *Divanı, Hayatı, Edebi Kişilđi, Eserleri*, haz. Kenan Erdoğan, Akçağ Yay., Ankara 2008, s. 4.

*Her umûrda Yezdâna tevekkül ne güzeldür
Seyr-i çemen it vâkıf ol esrâr-ı Hudâya
Gülşende seber nağme-i bülbül ne güzeldür” (29 a)*

gazeli ve

*“Bî-bulûs olmaz ‘ibâdetler kabûl
Mublisin kalbinde pinhândır bulûs
Tâ‘at olmaz olmasa terk-i riya
Mûcib-i ihsân u gufrândır bulûs” (34a)*

gibi okuyucuyu tevekkül, tefekkür ve ihlâslı harekete teşvik eden birçok parçalara da rastlamaktayız. Bu tercihin, şairin müftülük vazifesinden ve mutasavvıf kişiliğinden ileri geldiğini söylemek, herhâlde hatalı bir tespit olmayacaktır.

Ömer Şevkî Efendi'nin Türkçe divanında, dinî motifleri, tefekkürü ve İlâhî aşkı konu edinen gazellerin yanında beşerî aşkı işleyen, âşık-maşuk-rakip münasebetlerini tasvir eden gazelleri de yok değildir. Meselâ

*“Aklımı alan gül-endâm u beden-i sîmîne bak
Rubları gül dişleri dür lebleri şîrîne bak” (51 a)*

beytiyle başlayan gazeli, şûhâne bir eda ile söylediği gazeller için iyi bir örnek teşkil edebilir.

Ömer Şevki Efendi'nin şiirleri, dil ve üslûp bakımından incelendiğinde, şunlar ifade edilebilir: Onun manzumeleri, dil itibarıyla Divan edebiyatı geleneğine uygun, Türkçe, Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerden meydana gelen bir dildir. Üslûp ve eda yönünden ise, başka bir vesileyle belirttiğimiz gibi, kendisinden önce yetişmiş olan büyük şairlerin üslûplarını kendisine örnek kabul eder. Bununla birlikte kendi yaşadığı dönemde kullanılan bazı halk tabirlerini de şiirlerinde ara sıra kullanmamış değildir. Aşağıda vereceğimiz örneklerde görüleceği gibi, Şevki, yaşadığı çevrede konuşulan halk diline yaklaşmış; manzumelerinde zaman zaman deyimlere de yer vermiştir.

*“Abbâb olan elbette anuñ ‘aybına bakmaz
Teşhîr ider elbette anı görseler a‘dâ” (2 a)
Böyle cünbiş vakti Şevkî dâimâ **girmez ele**
Ol rakîbi terk edip serhoş edelim bir nefes” (30 a)*

SONUÇ

Bu çalışmamızda 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın ilk yarısı arasında yaşamış olan Mardinli Ömer Şevkî Efendi'nin kısaca hayatını anlatmaya ve Türkçe divanını tanıtmaya çalıştık. Görüldüğü gibi, o, uzun ömürlü divan edebiyatı tarzını, Osmanlı Devleti'nin ilim, sanat ve kültür merkezlerinden uzak sayılabilecek bir şehirde devam ettirmeye çalışan edebî şahsiyetlerden biridir. Klâsik Türk Edebiyatı'nın son demlerinde yaşamasına rağmen, dene-

bilir ki, sahip olduğu kelime hazinesi, estetik kaygı, seleflere özenen üslubu ve aruza hakimiyetiyle divan şiiri zevkını tatmış ve çevresinde de duyurmaya çalışmış mahallî bir sanatkârdır. Şiirlerini umumiyetle tasavvuf kültürüne bağlı olarak yazdığı söylenebilirse de zaman zaman şûhça gazeller meydana getirdiği de dikkat nazarından kaçmamaktadır.

İlmî kişiliğinin yanında, orta derecede sayılabilecek şairlik tabiatına da sahip olan Ömer Şevki Efendi, üç dilde divan teşkil edecek kadar şiir söylemiş; böylece bu güzel sanatta kararlı ve ısrarlı olduğunu göstermiştir. Son olarak Mardin tarihinde eserleri ve tesirleriyle değerli bir yer tutan Ömer Şevkî Efendi'yi bilim dünyasına tanıtmaya gelecek yıllarda da devam edeceğimizi belirtmek isteriz.

KAYNAKÇA

Ağırakça, Ahmet, “Mardinli Bazı Bilim Adamları”, *I. Uluslararası Mardin Tarihi*

Sempozyumu Bildirileri, Haz: İbrahim Özcoşar-Hüseyin H. Güneş, İstanbul 2006.

Albayrak, Sadık, *Son Devir Osmanlı Uleması*, I-V, İstanbul 1996.

Arıkan, M. Ali, *Bin Yıl Mardin'den 24 Portre*, Marev Kültür Yay. no. 24, Ankara 2004.

Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-ârifîn Esmâu'-müellifîn u âsârü'l- musannifîn*, haz.

Kilisli Rıfat Bilge- İbnü'l-emin Mahmut Kemal İnal, İstanbul 1951.

Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I-III, İstanbul 1333-1342.

Büyüker, Kamil, “İstanbul'da Mardinli Bir Asker, Mutasavvıf: Ömer Fevzi

Mardin (1878-1953)”, *Makalelerle Mardin IV, Önemli Simalar- Dini Topluluklar*, haz. İbrahim Özcoşar, İstanbul 2007.

Büyük Larouse Sözlük ve Ansiklopedisi, Milliyet Yay. 1986.

Çalka, Mehmet Sait, “Tezkirelere Göre Mardinli Divân Şairleri”, *Makalelerle*

Mardin IV, Önemli Simalar Dini Topluluklar, İstanbul 2006.

Fuzûlî Divanı, (haz. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur),

Akçağ Yay., Ankara 2000.

Günaydın, Yusuf Turan, *Yusuf Sıdkı Mardini Biyografisi*, Yayınlanmamış çalışma,

2006.
Hamidi, Muhammed Sadık, “Mardin’i Şeyh Hamid ve Oğlu Şeyh Abdurrahman Zihni Efendi”, *Makalelerle Mardin IV, Önemli Simalar- Dini Topluluklar*, haz. İbrahim Özcoşar, İstanbul 2007, s.47.
242 Nolu Mardin Şer’iye Sicili Belge Özetleri ve Mardin, haz. İbrahim Özcoşar-Hüseyin H. Güneş-Fasih Dinç, İstanbul 2006.
İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Katalogu, İstanbul 1969.
Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu‘cemu’l-muellifîn*, Dımaşk 1961.
Nâbî’nin Türkçe Divanı, I-II, haz. Ali Fuat Bilkan, MEB Yay., İstanbul 1997.
Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, (haz. Mustafa Tatçı- Cemal Kurnaz), Ankara 2001.
Niyâzî-i Mısrî, Divanı, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, haz. Kenan Erdoğan, Akçağ Yay., Ankara 2008.
Ömer Şevkî, *Dîvân*, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Koleksiyonu, Manzum, no. 235.
Ömer Şevkî, *Dîvân-ı Se-zebân*, Ankara Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, no: Yz. A. 7928.
Öztuna, Yılmaz, *Devletler ve Hânedanlar*, Türkiye (1074-1990), Ankara 1996.